

Prikazi knjiga / Book Reviews

Hans Hahn, Otto Neurath, Rudolf Carnap, *Znanstveno shvaćanje svijeta – Bečki krug*, prevela Nataša Petrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Biblioteka Scopus, Zagreb 2005, 114 str.

Čitajući iznova proglas “Bečkoga kruga” *Znanstveno shvaćanje svijeta* u izvrsnom hrvatskom prijevodu Nataše Petrović, ponovno sam živo osjetio zanos njegovih autora i prisjetio se gotovo jednodušne pozitivne reakcije svakog novog naraštaja studenata fizike pri prvom susretu s teorijom znanosti Bečkoga kruga: bilo bi sjajno kad bi se fizika uistinu mogla “rekonstruirati” po smjernicama logičkoga pozitivizma i postići obećanu čistoću, jasnoću i preciznost pojmova i iskaza te pouzdanost tvrdnji! U tom početnom oduševljenju leži prvi dio odgovora na pitanje zašto bi svaki filozof i znanstvenik, štoviše, svaki suvremeni čovjek, koji živi u svijetu u tolikoj mjeri oblikovanom znanošću, trebao pročitati ovaj spis: ne radi se tek o dokumentu jednog prošlog vremena, o autentičnom izrazu naknadno tisuće puta prepričane priče rođene iz onodobne oprjeke krize zapadne civilizacije i blistavih uspjeha znanosti, poglavito fizike, kao uzora racionalnosti; logički su pozitivisti u temeljnim postavkama svoje teorije znanosti i u svojoj predodžbi jedinstvenog znanstvenoga svjetonazora uspjeli zahvatiti i više ili manje precizno izraziti elemente onog shvaćanja naravi i društvene uloge znanosti koje danas mirne duše možemo proglasiti “popularnim” ili “zdravorazumskim” (oblikovanju i učvršćenju kojeg su, doduše, i sami u velikoj mjeri doprinijeli). Stoga su zamisli logičkoga pozitivizma i danas itekako žive u društvu, premda više nesvjesno nego svjesno, a osobito u znanstvenoj zajednici, dok se njegov duh i dalje osjeća u suvremenoj filozofiji. Drugi dio odgovora na gornje pitanje proizlazi iz sudbine logičkoga pozitivizma: izrazivši precizno popularni stav o znanosti, logički su ga pozitivisti učinili pristupačnim za jednako preciznu (i ubojitu) kritiku. Razvoj unutar samoga pokreta sredinom prošloga stoljeća, a osobito napadi izvana (Popper, Quine, Hanson, Toulmin, Kuhn itd.), jasno su pokazali neodrživost gotovo svih njegovih temeljnih tvrdnji, barem u izvornom obliku, i rastočili pozitivističku predodžbu dehumanizirane i dehistorizirane znanosti. Uvidjeli smo da je stvarna znanost mnogo složenija od jednostavne slike koju su ponudili logički pozitivisti, no za taj su uvid upravo oni u velikoj mjeri zaslužni. Stoga bez poznavanja logičkoga pozitivizma nije

moguće ispravno razumjeti suvremeno stanje ni u filozofiji znanosti ni u mnogim drugim područjima filozofije, budući da su sve aktualne teorije znanosti, kao i mnoge druge škole suvremene filozofske misli, naposljetku izrasle ili iz kritike pozitivističkih stavova ili iz pokušaja njihova djelomičnog rehabilitiranja. Ukratko, *Znanstveno shvaćanje svijeta* može se s pravom smatrati ishodištem filozofije znanosti kao filozofske discipline i jednim od fundamentalnih djela suvremene filozofije uopće.

Što čitatelj može naći u ovoj knjižici? Tekst proglasa podijeljen je na četiri poglavlja dopunjena opsežnom relevantnom bibliografijom (do 1929, često s kratkim prikazom sadržaja) članova Kruga, autora bliskih Krugu te njihovih velikih uzora: Einsteina, Russella i Wittgensteina. U prvom se poglavlju ("Bečki krug znanstvenog shvaćanja svijeta") uklatko opisuje razvoj "antimetafizičkog", odnosno "znanstvenog" shvaćanja svijeta i povijest Bečkoga kruga te proglašava njegovo temeljno usmjerenje – "znanost lišena metafizike" – ali se isto tako naglašava da Krug teži "ispunjenju jednog zahtjeva vremena"; drugim riječima, teorija znanosti i na temelju nje provedena rekonstrukcija znanja za logičke je pozitiviste tek sredstvo za postizanje višeg cilja: "racionalnog preoblikovanja društvenog i gospodarskog poretka" na temelju znanstvenog shvaćanja svijeta. U drugom, središnjem poglavlju teksta ("Znanstveno shvaćanje svijeta"), uklatko se izlažu temeljne sastavnice logičkoga pozitivizma: odbacivanje metafizike i sintetičke spoznaje a priori uz logičko razjašnjenje "metafizičkih stranputica", te shvaćanje filozofije kao razjašnjavanja iskaza i problema logičkom analizom; kritika tradicionalne logike i upućivanje na simboličku logiku ("logistiku"), koja omogućuje preciznost iskaza i definicija pojmova, te "formaliziranje intuitivnog procesa zaključivanja običnog mišljenja"; određenje "znanstvenog shvaćanja svijeta" kao empirističkog i pozitivističkog, te obilježenog metodom logičke analize (otud nazivi *logički pozitivizam* ili *logički empirizam*); zamisao jedinstvene, hijerarhijski uređene znanosti; načelo verifikacije i njime uvedena oštra podjela iskaza na smislene (sintetičke *a posteriori*, tj. iskustvene, te analitičke) i besmislene; logička analiza znanstvenog jezika ("lingvistički obrat" u filozofskom promišljanju znanosti) i zamisao formalnog znanstvenog jezika, koji određuje granice znanosti, a u koji su pripušteni isključivo iskazi smisljeni prema načelu verifikacije i koji se dijeli na pojmove i iskaze o "danom" ("jezik opažanja"), te pojmove i iskaze koji se pomoću eksplicitnih definicija ("pravila korespondencije") mogu svesti na one o "danom" ("jezik teorije") i stoga naposljetku iskustveno provjeriti. U trećem su poglavlju ("Problemska područja") prikazana istraživanja i stavovi Kruga o temeljima aritmetike, fizike, geometrije, biologije i psihologije, te društvenih znanosti – povijesti i ekonomije. U četvrtom poglavlju ("Pogled unatrag i pogled unaprijed") ističe se da pogled unatrag čini jasnom bit "novog znanstvenog shvaćanja svijeta u suprotnosti prema uobičajenoj filozofiji": "Ne iznose se svoje 'filozofske rečenice', nego se rečenice samo objašnjavaju – i to rečenice empirijske znanosti, [...]. *Nema nikakve filozofije kao temeljne ili univerzalne znanosti pokraj*

ili onkraj različitih područja iskustvene znanosti, [...].” Pogled unaprijed, pak, otvara se kroz osvjedočenje da “duh znanstvenog shvaćanja svijeta u sve većoj mjeri prožima različite oblike privatnog i javnog života, nastave, odgoja, arhitekture, te pomaže voditi gospodarski i društveni život prema racionalnim principima. *Znanstveno shvaćanje svijeta služi životu i život ga prihvata.*” Naposljedku, knjižicu dovršava izvrsna rasprava Borana Berčića, autora naše jedine sustavne studije logičkog empirizma, “Logički pozitivizam i metafizika – 76 godina kasnije”, dopunjena prikazom dodatne literature.

Tihomir Vukelja

Zavod za povijest, filozofiju i sociologiju znanosti
Fizički odsjek, Prirodoslovno-matematički fakultet
Bijenička cesta 32, HR-10000 Zagreb
tvukelja@phy.hr

Davor Pećnjak, *Aspekti osobnog identiteta*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Biblioteka Scopus, Zagreb 2006, 113 str.

Veliki broj rasprava iz filozofije uma bavi se prirodom osobnog identiteta. Stoga je prije svega potrebno odrediti u čemu se sastoji problem osobnog identiteta. Problem nije lako definirati, no možemo reći da se osobni identitet bavi pitanjima o nama samima kao ljudima ili osobama. Ne postoji samo jedan problem osobnog identiteta, već cijeli niz različitih problema, oblikovanih u pitanja poput: što čini osobu upravo tom osobom, što čini osobu istom osobom kroz vrijeme, te što je osoba? Iako su sva ta pitanja izuzetno zanimljiva, ipak u samoj srži diskusije o osobnom identitetu obično leži pitanje: što me to čini istom osobom kroz vrijeme? Ja pretpostavljam da sam ista osoba kao što sam bila jučer, prije mjesec dana ili deset godina. No, uzmem li u obzir promjene koje su mi se dogodile tijekom tog vremena, mogu se zapitati: kako je to moguće? Što je to što nas povezuje s nama samima u prošlosti i što će nas povezivati u budućnosti? Što je to potrebno da bi ista osoba postojala kroz različita vremena? Odgovor na to i slična pitanja leži u uvjetima naše postojanosti ili, točnije, u kriterijima osobnog identiteta kroz vrijeme.

Upravo je pitanje identiteta kroz vrijeme središnji problem knjige *Aspekti osobnog identiteta* Davora Pećnjaka. Već nas u samom uvodu autor upozorava da će prikazati samo “jednu diskusiju u okviru analitičke filozofije”, te nas usmjerava prema gore navedenoj problematici postojanosti identiteta kroz vrijeme, ili preciznije, k pitanju: što je to što neku osobu koja postoji u nekom trenutku t_1 čini istom osobom u nekom drugom trenutku t_2 ? U traženju odgovora na to pitanje postoje neki aspekti (odatle i naziv knjige) koji se